

В.К. ГРОШЕВА. ПРОБЛЕМИ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ КОНСОРЦІУМІВ

Розглянуто правову регламентацію порядку здійснення консорціумного кредитування, внесено пропозиції щодо вдосконалення нагляду банківського консорціумного кредитування.

Ключові слова: кредит; банк; консорціум.

Рассмотрена правовая регламентация порядка осуществления консорциумного кредитования, внесены предложения по усовершенствованию контроля банковского консорциумного кредитования.

Ключевые слова: кредит, банк, консорциум.

The legal regulation of the order of consortium crediting was studied and analysed in the article, the offers to improve the control of the banking consortium crediting were introduced.

Key words: credit, the bank, consortium.

Банківський кредит – найбільш поширена форма кредиту. Саме банки найчастіше надають позики суб'єктам, які потребують тимчасової фінансової допомоги. За обсягом банківська позика значно більша від позик, що видаються при інших формах кредитування.

В банківській практиці часто трапляються випадки, коли розміри кредиту, рівень кредитного ризику банку, неадекватність вільних фінансових ресурсів одного банку потребам клієнта та інші об'єктивні причини не дають можливості банку задовольнити потребу позичальника у кредиті. За таких обставин для акумуляції необхідних кредитних ресурсів комерційні банки можуть об'єднуватися в консорціуми – тимчасові об'єднання банків, які створюються для координації дій при проведенні банківських операцій, або для кредитування однієї, але великої угоди і засновані банками на паритетних засадах. Шляхом консорціуму кредитні ресурси кількох банків об'єднуються, що дає змогу надати значний кредит, не збільшуючи кредитного ризику кожного окремого банку-учасника консорціуму і не наражаючи їх на загрозу втрати ліквідності¹. Використання такого виду кредитування крупних проектів у практиці закордонних банків довело свою ефективність: це і спільне кредитування 230 європейськими банками побудови транспортно-тунелю під Ла-Маншем, і фінансування побудови футбольного стадіону «Арена-Шальке» (Німеччина) консорціумом західних банків². В Україні попри усю актуальність консорціумного кредитування, пов'язану, з одного боку, з кризовим становищем більшості банків, а з іншого – необхідністю виконання міжнародних зобов'язань з підготовки до проведення Євро-2012, такий вид кредитування для фінансування масштабних проектів соціальної спрямованості майже не використовується. Однією з причин цього, є відсутність належної правової регламентації порядку здійснення консорціумного кредитування.

Питання використання консорціумних форм кредитування було предметом дослідження А. Ковальчука, О. Скаско та інших вчених, проте питання щодо порядку укладення договорів з консорціумного кредитування залишається малодослідженим.

Зазвичай операції учасників консорціуму координує банк-лідер (за європейсь-

ким законодавством – «консорціум-гарант»), який представляє інтереси консорціуму, та діє в межах повноважень, які йому делегують інші банки-учасники об'єднання. За організацію консорціуму головний банк отримує спеціальну винагороду (окрім відсотків за кредитом та комісійних винагород). Як правило, таким координатором виступає банк, що обслуговує клієнта-позичальника, якому необхідні для реалізації проекту кошти у значних обсягах. Кожен член консорціуму самостійно оцінює ефективність проекту, що має фінансуватися спільними зусиллями, та умови своєї участі в ньому.

Господарське законодавство не заперечує можливості об'єднання банків як і будь-яких суб'єктів господарювання у консорціуми для здійснення господарської діяльності. Слід зазначити, що в певних випадках Національний банк України навіть зобов'язує комерційні банки до такого об'єднання. Так, згідно з листом НБУ №26013/884-3746 «Щодо ефективного використання кредитних ресурсів Національного банку, які реалізуються через цільові кредитні аукціони» від 03.08.95 р. комерційні банки, які обслуговують підприємства, що потребують державної кредитної підтримки (за наявності відповідного рішення Міжвідомчої комісії по санації), але мають незначний статутний капітал, повинні прийняти міри по збільшенню статутного капіталу, або створювати консорціум комерційних банків по кредитуванню таких програм. У протилежному випадку підприємства, які потребують кредитної підтримки, повинні звернутись за кредитами до інших комерційних банків, статутний капітал яких дозволяє отримувати кредит Національного банку³. Проте питання щодо того, як саме банки мають об'єднуватися у консорціум не вирішено. Свого часу Національний банк України з метою забезпечення гарантії повернення великих кредитів та кредитування програм, які потребують значних фінансових коштів із мінімальним ризиком для комерційних банків, розробив і запровадив своєю Постановою № 37 від 21.02.1996 р. Положення «Про порядок здійснення консорціумного кредитування», яке заклало нормативно-правові передумови для тимчасового об'єднання комерційних банків у консорціуми при плануванні масштабних і фінансовоємних підприємницьких проектів, у яких була зацікавлена держава. Але у зв'язку з набранням чинності Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України вказана постанова втратила силу. Тобто на консорціумні кредити мають поширюватися загальні правила кредитної діяльності банків. Проте консорціумний кредит має певні особливості, обумовлений множеністю кредитора як сторони кредитної угоди, що не враховується у актах про звичайну кредитну діяльність. Так, не вирішеними є питання щодо: розмежування повноважень між банками учасниками консорціуму, ними та банком-координатором: хто саме отримає перевагу на видачу кредиту або на стягнення предмету застави, скільки застав має бути (поодинокі для кожного банку-учасника або один загальний для всього консорціуму), яким має бути заставне покриття, страховик якого банку з банків-учасників консорціуму повинен здійснювати страхування об'єкту застави; відмінностей кредитних традицій та оцінки платоспроможності клієнта у кожному банку; особливостей розподілу ризиків не повернення кредиту між кредиторами.

Відсутність правової визначеності у вирішенні вказаних проблем, безумовно, стримує розвиток консорціумного кредитування. З вказаної причини чимало угод про консорціумне кредитування припиняється ще на стадії обговорення умов вступу до консорціуму банків, окрім того, невизначеність щодо правової регламентації консорціумного кредитування, створює передумови для використання

консорціумів переважно для реалізації різного роду тінювих схем з ухилення від виконання нормативів НБУ.

За загальним правилом, банки не мають права видавати своїм клієнтам кредити, що за розміром перевищують 25% регулятивного капіталу банку (максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7)). Щодо спеціалізованих банків (іпотечних, клірингових тощо) встановлено інші нормативні значення цього показника. Завдяки регулятору банку, що має дуже великий портфель проблемних кредитів, ліміт кредитування в одні руки зводиться до мінімуму. Згідно з постановою Національного банку України № 368 від 28.08.01 р., для ощадних банків ліміт кредитування одного клієнта може бути встановлений на рівні 10% або навіть 5% (якщо проблемні активи перевищують 30%)⁴. Тобто надання крупного кредиту обслуговуючим банком своєму клієнтові може привести до порушення встановлених НБУ нормативів. Об'єднання в консорціум декількох банків для кредитування клієнта в даному випадку дозволить уникнути порушення вимог банківського законодавства.

Показник максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента (або групи пов'язаних контрагентів), до регулятивного капіталу банку. Встановлення нормативного значення Н7 спрямовано на обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. Дотримання вказаного нормативу є надзвичай важливим для підтримання стабільності фінансового положення банку, тому здійснення контролю з боку НБУ за виконанням вимог у цій сфері є необхідним.

Водночас у випадках консорціумного кредитування контроль НБУ майже не здійснюється. Так, згідно з п. 2.9. Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні у разі консорціумного кредитування до розрахунку нормативу провідного банку банківського консорціуму включається лише та частина кредиту, що надана безпосередньо цим банком. Тобто контроль за дотриманням нормативу Н7 здійснюється лише стосовно провідного банку, щодо інших банків-учасників консорціуму відповідна перевірка не проводиться. За таких умов кредитна діяльність банківського консорціуму не є об'єктом нагляду з боку НБУ. Погіршує ситуацію і офіційна статистика щодо консорціумних кредитів, більшість з них знаходяться у тіні. Таким чином, банк може брати участь в десятках консорціумних схем, не афішуючи цього.

Постанова НБУ №124 «Про затвердження правил організації статистичної звітності, що подається до НБУ» від 19.03.2003 р. відображає тільки суму кредитних ресурсів, що залучені провідним банком від банків – з урахуванням вищевикладеного пропонуємо внести такі зміни: – викласти в наступній редакції п. 2.9. постанови Національного банку України № 368 від 28.08.01р. «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» наступного змісту: «у разі консорціумного кредитування до розрахунку нормативу провідного банку, а також інших банків – учасників банківського консорціуму включається лише та частина кредиту, що надана безпосередньо цими банками».

Також одним з варіантів поліпшення ситуації у сфері банківського нагляду з метою забезпечення сталою становища банків може стати створення реєстру консорціумних кредитів, де проводитиметься реєстрація кожного учасника консорціуму у розрізі дотримання ним встановлених нормативів при здійсненні консорціумного кредитування. Водночас існує ще декілька каменів спотикання у

створенні та розповсюдженні консорціумного кредитування так наприклад: вибір провідного банку консорціуму або банку-координатора – на законодавчому рівні це питання не врегульоване навіть на рівні рекомендацій, що на практиці приводить до спорів, в результаті яких питання про створення банківського консорціуму втрачає актуальність ще на стадії переговорів; громіздкість процедури роботи декількох банків з одним клієнтом – потрібно, щоб всі кредитори познайомилися з позичальником і вивчили його документи, проте в кожного банку внутрішні стандарти роботи різні.

Безумовно, в створенні консорціумів зацікавлені не лише банки, але і їх клієнти. Як правило, кошти на фінансування великих проектів виділяються поетапно. Якщо один банк, по тим, або іншим причинам випробовує брак ресурсів – його партнери здійснюють необхідне фінансування, і позичальникові не потрібно припиняти проект. Проте ситуативне об'єднання банків з метою подолання законодавчих і нормативних заборон неминуче. Так, банки намагаються приховати від свого клієнта неможливість видати кредит, і щоб не втратити клієнта, банк шукає відповідного партнера, який зможе запропонувати потрібну суму і ініціюють створення консорціуму. Відтак внесення вказаних змін створить необхідні умови для вдосконалення правового забезпечення здійснення НБУ контролюючих функцій за діяльністю банків-учасників консорціуму.

1. Скаско О. Проблеми розвитку консорціумного кредитування України / Вісник НБУ. – 1999. – № 10. – С. 20. 2. Ковальчук А. Щодо фінансово-правового забезпечення консорціумних проектів / Економічний часопис. – XXI. – 2007. – №3-4. – С. 44-46. 3. Щодо ефективного використання кредитних ресурсів Національного банку, які реалізуються через цільові кредитні аукціони: лист НБУ № 26013/884-3746 від 03.08.95 р. // Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua 4. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.08.01 р. № 368 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 40. – Ст.1813. 5. Про затвердження Правил організації статистичної звітності, що подається до НБУ: Постанова Національного банку України від 19.03.2003 р. №124 // Офіційний вісник України. – 2003. – №20. – Ст. 892.